

AQLI ZAIF BOLALARNI AXLOQIY JIHATDAN TARBIYALASH

Muyassar Xamidova
Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika
universiteti dotsenti, p.f.n.

Annotatsiya. Mazkur maqoloda axloqiy tarbiya masalasi, aqli zaif bolalarni tarbiyalashda axloqiy tarbiyaning o'рни va ahamiyati yoritib berilgan. O'zbek xalqining urf-odatları, turmush tarzi, ta'lim-tarbiya jarayoni bilan axloqiy tarbiyaning umumlashtirib olib borilishi yuzasidan fikrlar bayon qilingan. Aqli zaif bolalarni axloqiy jihatdan tarbiyalash bo'yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: axloq, aqli zaif, urf-odatları, turmush tarzi, ta'lim-tarbiya jarayoni, metodik tavsiya, tarix, milliy ma'naviyat.

ОБРАЗОВАНИЕ ДЕТЕЙ С ПСИХИЧЕСКИМ НАРУШЕНИЕМ С НРАВСТВЕННОЙ ТОЧКИ ЗРЕНИЯ

Муяссар Хамидовой
Ташкентская государственная педагогика имени -Низомий, доцент университета, к.п.н.

Аннотация. В статье освещается проблема нравственного воспитания, роль и значение нравственного воспитания в воспитании умственно отсталых детей. Высказаны мнения об обычаях, быте, образовательном процессе и обобщении нравственного воспитания узбекского народа. Разработаны методические рекомендации по нравственному воспитанию умственно отсталых детей.

Ключевые слова: нравственность, умственно отсталые, обычаи, образ жизни, образовательный процесс, методические рекомендации, история, национальная духовность.

EDUCATION OF CHILDREN WITH MENTAL IMPAIRMENT FROM A MORAL POINT OF VIEW

Muyassar Khamidova
associate professor of Tashkent state pedagogy university named after Nizomiy, PhD.

Annotation. The article highlights the issue of moral education, the role and importance of moral education in raising mentally retarded children. Opinions on the customs, way of life, educational process and generalization of moral education of the Uzbek people have been expressed. Methodical recommendations on moral education of mentally retarded children have been developed.

Key words: morality, mentally retarded, customs, lifestyle, educational process, methodical recommendation, history, national spirituality.

Kirish. Har qanday millatning ravnaqi, umumbashariyat tarixida tutgan o'rni, mavqei va muhim bevosita o'z farzandlarining aqliy va jismoniy yetukligiga bog'liqdir. Shuning uchun ham hozirgi kunda ta'lim-tarbiya tizimini takomillashtirish maqsadida "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni amalda qo'llanilmoqda.

O'zbekiston Respublikasida alohida yodamga muhtoj bolalarga moddiy, tibbiy, psixologik, pedagogik yordam ko'rsatish maqsadida bunday masalalarga e'tibor kuchayadi.

Hozirgi davrda axloqiy tarbiya muhim ahamiyat kasb etmoqda, chunki siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy vazifalarni hal etish ko'p jihatdan jamiyatning va undagi har bir shaxsning axloqiy darajasiga bog'liq.

Axloqiy tarbiya – shaxsni har tomonlama rivojlantirishning muhim tarkibiy qismidir. U bolalarga axloqiy tasavvur va bilimlarni singdirishda muhim ahamiyatga ega. Ularda shaxsning axloqiy his – tuyg'u va sifatlarini, ijobiy munosabatlar va xulq madaniyatini tarbiyalashga qaratilgan jarayondir.

Axloqiy tarbiya deganda shakllanayotgan, rivojlanayotgan, o'sib kelayotgan avlodda xulq-odob me'yorlariga mos keluvchi sifatning shakllanishi tushuniladi. Albatta, barcha tarbiya turlari aqli zaif bolalar tarbiyasida o'ziga xos o'ringa ega. Busiz mumkin emas. Ammo axloqiy tarbiya, uning mohiyati alohida shaxs uchungina emas, balki jamiyatning kelajagi, uning qanday jamiyat bo'lishi uchun ham muhimdir. Bu yerda m ubolag'a yo'q. Chunki axloqiy tarbiyalangan shaxslarsiz yetuk kishilik jamiyati qurish mumkin emas. Axloqiy tarbiya boshqa tarbiya turlaridan o'zining ahamiyati bilangina ajralib qolmasdan, balki murakkabligi bilan ham ajralib turadi. Bu o'rinda mashhur fransuz pedagogi, shifokori

Eduard Segenning: “Aqli zaif bola aqlan bilmaydi, jism onan bajara olmaydi, ruhan xohlamaydi. Aqli zaif bola aqlan bila olardi ham, jismonan bajara olardi ham, agar u xohlasa. Barcha balo shundaki, dastlab u xohlamaydi”, degan fikrlari e’tiborga loyiq.

Axloqiy tarbiya jarayonida bola axloqiy jihatdan kamol topadi.

O‘zbek xalqining ma’naviyati haqiqatgo‘y va adolatli bo‘lish, jaholat va qabixlik yo‘lini to‘shish, mehr – shavkat, ma’rifat, do‘stlik, mardlik. Birodarlik, mehmondo‘stlik, poklik, xush xulqlik, insof, vatanparvarlik kabi insoniy fazilatlarni singdirishga chaqiradi.

O‘zbek xalqining urf – odatlari, turmush tarzi, ta’lim-tarbiya, madaniyat an’analari moziyning uzoq-uzoq asrlariga borib taqaladi. Hozirgi va kelajak avlodimiz kishilari o‘zbek milliy ma’naviyatini yaxshi bilishlari va unga rioya qilishlari lozim. Shundagina jamiyat to‘q, farovon, kishilar osoyishta va madaniy hayot kechiradilar.

Axloq kishilarning xulq-atvor normalari va qoidalarini, ularning o‘z-o‘ziga, boshqa kishilarga, mehnatga jamiyatga munosabati kabi axloqiy tushunchalarni o‘z ichiga oluvchi ijtimoiy ongning alohida bir shaklidir. Axloq tarixiy xususiyatga ega, chunki u kishilik jamiyatida avlodlar tomonidan to‘plangan axloqiy tajribalarni aks ettiradi.

Maxsus ta’lim tizimini isloh qilish jarayonida maxsus maktab o‘quvchilarini madaniyatli, ma’naviy yuksak qilib tarbiyalash uchun defektologlar keraklicha faoliyat ko‘rsatsalar, amaliy tarbiya borasida keskin burilishlar bo‘lib, yaxshi natijalarga erishish mumkin. Zotan, maxsus maktablarda to‘g‘ri yo‘lga qo‘yilgan amaliy tarbiya milliy istiqloq mafkurasini, ma’rifiy-ma’naviy, madaniy taraqqiyot yo‘lidagi barcha korreksion tarbiyaviy ishlarni amalga oshirish yaxshi samara beradi. Bu haqda Yurtboshimiz shunday deydi: “Milliy mafkurani ongimizga singdiruvchi amaliy tarbiyani yo‘lga qo‘yish jamiyatimizda sog‘lom muhitni saqlash bilan barobar ekanligini anglashimiz darkor”.

Haqiqatan ham ma’naviyat, ma’rifat va madaniyatni yuksaltirishda maxsus maktab o‘quvchilarini o‘rab turgan sog‘lom muhit katta rol o‘ynaydi. Sog‘lom muhit maxsus maktab o‘quvchilarining tarbiyaga oid barcha ishlari to‘g‘ri hal qilinishiga, maqsad va vazifalarining to‘la amalga oshishiga imkoniyat yaratadi. Shu bois ham sog‘lom muhit maxsus ta’lim muassasalari uchun zaruriy va muhim shartlardan biridir. Darhaqiqat, sog‘lom muhitda sog‘lom avlod tarbiyalanadi, sog‘lom mafkuraviy ong shakllana boradi. Bola uyida, ta’lim-tarbiya muassasalarida ko‘rgani, o‘rgangani natijasida, o‘qituvchilar namunasida olgan saboqlari ta’sirida kamolga yetib boradi. Buning uchun esa, milliy tarbiya mezonini belgilashda ham maxsus maktab o‘quvchilarining yosh va individual xususiyatlari, aqliy imkoniyatlari, jismoniy yoki ruhiy rivojlanishda nuqson turlarini inobatga olgan holda yuqorida aytib o‘tilganlar amalga oshirib boriladi. Milliy g‘ururga o‘z ona tili, madaniyati, milliy burchini anglashi, o‘z tilida to‘g‘ri so‘zlash kabilar asos bo‘ladi.

Milliy odob, sharqona odob-axloq, vijdoniylik, halollik, insonparvarlik, Vatanga sadoqat, erkin fikrlash, rostgo‘y — adolatli bo‘lish, Vatan tuprog‘ini e’zozlash kabi tushunchalarni maxsus maktab o‘quvchilari ongiga har qadamda singdirib borish, tarbiyaning qaysi sohasida bo‘lmasin, uning tarixini, ota-bobolarimiz tajribalarini, ularning bu boradagi pandnoma va nasihatlarini, o‘gitlarini o‘rganish muhim ahamiyat kasb etadi.

Hadislarda aytilganidek, ota-onalarning farzandlariga qoldiradigan eng katta merosi — ularga o‘rgatadigan axloq va odobidir. Milliy istiqloq vazifalari bugungi kunda ta’lim-tarbiya tizimi mazmunini yangilashni talab etadi. Bu tarixiy zarurat esa ijtimoiy tarbiya bilan oilaviy tarbiyani uzviy bog‘lash lozimligiga undaydi. Milliy axloq esa milliy tarbiyaning tarkibiy qismi bo‘lganligi uchun undan foydalanish oilaviy tarbiyaga ham, ijtimoiy tarbiyaga ham taalluqlidir.

Barcha tarbiya turlari bolalarni tarbiyalashga xosligi o‘ziga xos o‘ringa ega. Ammo axloqiy tarbiya uning mohiyati alohida shaxs uchungina emas, balki murrakkabligi bilan ajralib turadi.

Shu jihatdan aqli zaif bolalarga axloqiy tarbiya berish o‘ziga xos uslublari borligini ta’kidlab o‘tish joizdir.

Maxsus yordamchi maktab o‘z tarbiyalanuvchilarini mustaqil hayotga va tabiiy ijtimoiy muhitdagi faoliyatga tayyorlaydi.

Bolalar va o‘smirlar tarbiyasi bilan bog‘liq masalalar doimo pedagoglarning diqqat markazida turadi. Bolalarni maxsus korreksion maktabda tarbiyalash masalasi, nafaqat nazariy, balki katta amaliy ahamiyat kasb etadi. Aqli zaif bolalar shunday tarbiya olishi kerakki, ularning har xil hayotiy vaziyatlardagi mustaqil xulq-atvori jamiyatda qaror topgan ijtimoiy normalarga mos kelishi kerak.

Aqli zaif bolalarga xos tuyg'ularning yetarli darajada differentsiallashtirilmaganligi, o'z qobig'idan chiqib ketish, intellektual va irodaviy boshqaruvning zaifligi ularda muhim axloqiy tuyg'ularning shakllanishini qiyinlashtiradi. Bu hol oliy tuyg'ularning shakllanishi bunday bolalarda nisbatan kech va qiyinchilik bilan kechishida namoyon bo'ladi.

Aqli zaif bolalar bilan ishlashda ularda axloqiy odatlarni tarbiyalash jarayoni alohida o'rin egallaydi. Ko'pchilik aqli zaif bolalarga xos bo'lgan fikrlash jarayonlarining sustligi, harakatsizligi ba'zida bunday odatlarning shakllanishiga biron-bir tasodifiy salbiy taassurotlarning turtki bo'lishiga sabab bo'ladi.

Shu sababli aqli zaif bolalarga axloqiy tarbiya hozirgi davrning eng dolzarb talablaridan biridir.

Aqli zaif bolalarni axloqiy tarbiyalash muammosi bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish, korreksion tarbiyaviy ishlarning samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Aqli zaif bolalarning axloqiy tarbiyasining rivojlanganlik holatini o'rganish, ularda ijtimoiy xulq-atvor ko'nikma va odatlari, axloqiy tasavvur, tushunchalar yetarli darajada rivojlanmaganligini ko'rsatdi. Shu sababli quyidagicha xulosa qilish imkonini beradi.

1. Aqli zaif bolalarning axloqiy jihatdan o'rganish ular uchun korreksion-pedagogik ish mazmunini ishlab chiqishda asos bo'lib xizmat qiladi.

2. Aqli zaif bolalarni axloqiy tarbiyalash bo'yicha metodik tavsiyalarni yordamchi maktab amaliyotida qo'llash mumkin.

3. Aqli zaif bolalarni axloqiy jihatdan tarbiyalash ularni ijtimoiy xulq-atvor meyorlarini egallash hamda ijtimoiy hayotga moslashtirish imkonini beradi.

Shuning uchun aqli zaif bolalarda axloqiy sifatlarni shakllantirish bo'yicha maxsus o'qitish zarur.

Aqli zaif bolalarni axloqiy tarbiyalash masalasi ularning hayotini yo'lga qo'yib, boshqarib, bolalar xulq-atvorining ijtimoiy sifatlarni tarkib toptirishdek keng tarbiyaviy maqsadlarda foydalanadi.

Shu sababli aqli zaif bolalarni axloqiy tarbiyalash bo'yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqish zarur deb topdik:

1) Aqli zaif bolalarni axloqiy tarbiyalashda ularning bilish faoliyatidagi o'ziga xos jihatlarni xisobga olish;

2) Aqli zaif bolalarni axloqiy tarbiyalashda emotsional-irodaviy sohaning o'ziga xos jihatlarni xisobga olish;

3) Aqli zaif bolalarni axloqiy tarbiyalashda xarakter shakllanishining o'ziga xos jihatlarni xisobga olish.

Xulosa. Axloqiy tarbiya berish bilan bog'liq bo'lgani holda aqli zaif bolalarga o'ziga xos vazifalar, uni tashkil etishning forma va metodlarni qo'llash lozim. O'quvchilarni axloqiy tarbiyalashning muhim sharti sifatida ularning o'quv va o'qishdan tashqari xilma-xil faoliyatlarining birligi asosida ishlarni tashkillashtirishga ahamiyat berish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Специальная педагогика / Под ред. Н. М. Назаровой. -М.: Изд. центр «Академия». 2000.

2. Воспитание и обучение детей во вспомогательной школе [Текст] /под ред. В. В. Воронковой. – М.: 1994.

3. Рахманова V.S. «Maxsus pedagogika» Toshkent, G'.G'ulom nashriyoti-2005 yil.

4. Пўлатова П. Махсус педагогика Т.: "F.Фулум", 2005 й.